

УДК 316.356.4:316.722

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.12>

Валентина ПЛЮЩ

магістерка соціології, аспірантка відділу соціальних експертиз, Інститут соціології Національної академії наук України, вул. Шовковична, 12, м. Київ, Україна, 01021

ORCID: 0000-0002-6945-4233

Бібліографічний опис статті: Плющ, В. (2023). Адаптація мігрантів: генеза соціологічних теорій та концепцій. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 91–107, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.12>

АДАПТАЦІЯ МІГРАНТІВ: ГЕНЕЗА СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЙ ТА КОНЦЕПЦІЙ

Стаття присвячена теоретичному аналізу та систематизації соціологічних концепцій соціокультурної адаптації мігрантів до іншокультурного середовища в рамках соціології міжнародної міграції.

Проаналізовано головні теоретичні підходи дослідників адаптації мігрантів до іншокультурного середовища від початку ХХ століття до сьогодення. Розглянуто теорії прямої асиміляції, сегментної асиміляції, культурного плюралізму (мультикультуралізму) та етнічно-расової стратифікації. Теорія прямої асиміляції передбачає, що новоприбулі мігранти слідує поступовій адаптаційній конвергенції з приймаючим суспільством. Теорія сегментної асиміляції підкреслює, що мігранти та їхні нащадки асимілюються з різними сегментами приймаючого суспільства. Теорія етнічно-расової стратифікації підкреслює соціальне розмежування іммігрантських груп за етнічною чи расовою ознакою, що безпосередньо впливає на рівень адаптації цих груп до приймаючого суспільства. Теорія мультикультуралізму передбачає досягнення соціокультурної єдності між мігрантами та приймаючим суспільством через взаємоповагу до відмінностей представників інших культур.

Наголошується, що не дивлячись на значну кількість існуючих теорій адаптації мігрантів, наразі в соціологічному дискурсі не існує єдиної, узгодженої теорії адаптації мігрантів до іншокультурного середовища. Аналіз релевантної літератури свідчить про те, що повного розуміння адаптації мігрантів до приймаючого середовища неможливо досягти, покладаючись на інструментарій лише однієї теорії або одного рівня аналізу. Швидше, складна, багатогранна природа процесу адаптації мігрантів вимагає об'єднання різноманітних теорій та рівнів аналізу, що може слугувати перспективним напрямком подальших соціологічних досліджень в цій царині.

Ключові слова: міжнародна міграція, акультурація, інтеграція, асиміляція, сегментна асиміляція, мультикультуралізм, етнічно-расова стратифікація.

Valentyna PLIUSHCH

MA in Sociology, Research Fellow at Department of Social Expertise, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine, 12, Shovkovychna str., Kyiv, Ukraine, 01021

ORCID: 0000-0002-6945-4233

To site this article: Pliushch, V. (2023). Adaptatsiya migrantiv: geneza sotsiologichnykh teorii ta kontseptsiy [Migrants' adaptation: sociological theories and concepts genesis]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 91–107, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.12>

MIGRANTS' ADAPTATION: SOCIOLOGICAL THEORIES AND CONCEPTS GENESIS

The article systematizes the main sociological concepts in the field of migrants' sociocultural adaptation to host societies within the framework of sociology of international migration from 20th century to present days.

The theories of direct assimilation, segmental assimilation, cultural pluralism (multiculturalism) and ethnic-racial stratification are presented. Direct assimilation theory assumes that newly arrived migrants follow a gradual adaptive convergence with the host society. The theory of segmental assimilation emphasizes that migrants and their descendants assimilate with different segments of the host society. The theory of ethnic-racial stratification emphasizes the social stratification of immigrant groups based on ethnic or racial characteristics, which directly affects the level of adaptation of these groups to the host society. The theory of multiculturalism envisages the achievement of socio-cultural unity between migrants and the host society through mutual respect for the differences of representatives of other cultures.

It is concluded that despite the significant number of existing theories of adaptation of migrants, there is currently no single, agreed theory of adaptation of migrants to a foreign cultural environment in the sociological discourse. However,

the analysis of the relevant literature shows that a complete understanding of the adaptation of migrants to the host society cannot be achieved by relying only on the tools of one theory or one level of analysis. Rather, the complex, multifaceted nature of the adaptation process requires the integration of multiple theories and levels of analysis, that can serve as a promising direction for further sociological research in this field of science.

Key words: *international migration, acculturation, integration, assimilation, segmented assimilation, multiculturalism, ethnic and racial stratification.*

Актуальність проблеми. Міжнародна міграція – процес, який зачіпає кожен вимір суспільного буття і розвиває власну складну внутрішню динаміку. Переважна більшість людей у світі (близько 97 відсотків) не класифікуються як мігранти, проте їхні спільноти та спосіб життя часто змінюються саме внаслідок міжнародних міграційних процесів.

На початок ХХІ століття майже не залишилось суспільств, котрі можна було б назвати «моноетнічними» з точки зору їх гомогенності. Більшість країн світу перетворилися на різноманітні, поліетнічні суспільства, а ті, що не досягли цього стану, рішуче рухаються в цьому напрямку. Фактично кожна сучасна людина народжується в спільноті, де присутні культурні елементи сусідніх чи дальніх країн внаслідок процесів прибуття, виїзду або транзиту власного та прибулого населення. Відтак, перед науковцями постало завдання розробки нових способів співіснування в умовах постійної різноманітності культур (Castles, 2014, с. 26; Плющ, 2022, с. 136).

Головною особливістю міжнародної міграції є її міжетнічний або міжкультурний аспект. Згідно українського соціолога Віктора Степаненка, саме «етнокультурне розмаїття є однією з основних актуальних ознак і викликів» для сучасних суспільств в цілому, та для мігрантів в іншокультурному середовищі, зокрема (Степаненко, 2015, с. 159). На думку вітчизняної соціологині Ірини Прибиткової, «будь-яка міграція є етнічною». Кожен мігрант належить до певного етносу, відтак перетинає не лише політичні кордони, встановлені своєю та приймаючою державами, але і опиняється в новому для себе «іншокультурному» середовищі (Прибиткова, 1999, с. 170).

Всебічний аналіз виникнення міжособистісних, соціальних, етнічних та культурних напружень вимагає уваги суспільствознавців до концепцій соціокультурної взаємодії мігрантів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В цій статті автор спирається на публікації таких дослідників як Роберт Парк, Алехандро Пор-

тес, Ніна Глік Шиллер, Дуглас Массей, Едвард Теллес, Вілма Ортіз, Натан Глейзер, Дональд Л. Ноель та ін. Класична теорія прямої асиміляції щодо поступової адаптаційної конвергенції розкрита в роботах таких представників Чиказької школи як Роберт Парк, Ернст Берджес та Мільтон Гордон. Теорія сегментної асиміляції щодо асиміляції мігрантів з різними сегментами приймаючого суспільства представлена в роботах Мільтона Гордона, Алехандро Портеса, Річарда Альби і Віктора Ні. Важливе значення соціального розмежування мігрантських груп за етнічною чи расовою ознакою в рамках концепцій етнічно-расової стратифікації знайшло своє відображення в працях Дугласа Массея, Мін Чжоу, Едварда Теллеса, Вілми Ортіз, Натана Глейзера та Дональда Л. Ноель. Теорія мультикультуралізму щодо досягнення соціокультурної єдності між мігрантами та приймаючим суспільством через взаємоповагу до відмінностей представників інших культур розкрито в публікаціях Ніни Глік Шиллер, Людгера Пріс та Томаса Файста.

Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо зазначених теорій адаптації мігрантів до іншокультурного середовища, одним з актуальних проблем у вітчизняній соціології залишається систематизація генези існуючих теоретичних концепцій адаптації мігрантів в темпоральному та категоріальному вимірах.

Мета статті – систематизація та категоризація напрацьованої соціологічної спадщини щодо існуючих теоретичних концепцій та підходів щодо соціокультурної адаптації мігрантів до іншокультурного середовища від початку становлення соціології міграції до сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Побудова предметного поля вивчення адаптаційних процесів в контексті декількох етносів та культур дала важливе розуміння механізмів та принципів адаптації мігрантів та відобразилась в наступних основних теоретичних перспективах: *класичній теорії прямої асиміляції, теорії сегментної асиміляції, теорії культурного плюралізму (мультикультуралізму)*

та теоріях етнічно-расової стратифікації (Brettell, 2008, с. 87).

Однією з перших теоретичних концепцій адаптації мігрантів стає **класична теорія прямої асиміляції**, запропонована дослідниками Чиказької соціологічної школи Робертом Парком, Ернестом Берджессом Флоріаном Знанецьким, Вільямом Томасом, Мільтоном Гордоном (Florian Znaniecki, William I. Thomas, Robert Park, Ernst Burgess, Milton Gordon) та ін., напрямком яких було вивчення мігрантів в США в 1910-ті – 1920-ті роки. Теорія прямої асиміляції передбачає, що новоприбулі мігранти (група меншості) слідує поступовій адаптаційній конвергенції, тобто поступово стають все більш схожими за нормами, цінностями та поведінкою з приймаючою спільнотою (групою більшості). Згідно теорії прямої асиміляції, ті мігранти, які проживають найдовше у приймаючому середовищі, а також наступні покоління дітей мігрантів, виявлятимуть все більшу культурну схожість з більшістю приймаючого населення, ніж ті, які провели менше часу у приймаючій спільноті (Brettell, 2008, с. 130-131).

У 1921 році Р.Е. Парк та Е. Берджесс (R.E. Park, E. Burgess) в своїй праці «Вступ до соціології» дають перше визначення асиміляції мігрантів: «асиміляція – це процес соціального взаємопроникнення та злиття, у якому одні групи індивідів обмінюються своїм життєвим досвідом, поведінкою та історією з іншими гру-

пами індивідів і, таким чином, розділяють одні з одними своє соціальне і культурне життя, яке стає спільним» (Park, 1969, с. 735).

Остаточне визначення «асиміляції» в рамках теорії прямої асиміляції Роберт Е. Парк пропонує в 1930-му році в Енциклопедії суспільних наук: «соціальна асиміляція, зазначає Р.Е. Парк – це процеси, за допомогою яких народи різного расового походження та з різною культурною спадщиною досягають культурної солідарності, що стає підставою для їх мирного співіснування на єдиній спільній території національного рівня» (Park, 1930, с. 281).

Роберт Е. Парк ототожнює поняття асиміляції з кінцевою стадією процесу адаптації, який дослідник називає «циклом міжрасових відносин» (Race Relations Cycle). Наприкінці цього довготривалого процесу науковець передбачає «абсолютне злиття» двох культур в одну. Згідно Р. Парка, існує чотири етапи на шляху до досягнення повної асиміляції мігрантів в умовах нового іншокультурного суспільства (Рис. 1).

Перший етап: контакт чи знайомство з приймаючою спільнотою.

Другий етап: конфлікт чи суперництво за свої права на новій території.

Третій етап: спроба акомодатії або домінування в новій соціальній групі.

Четвертий етап: асиміляція з приймаючою спільнотою як єдиний можливий варіант співіс-

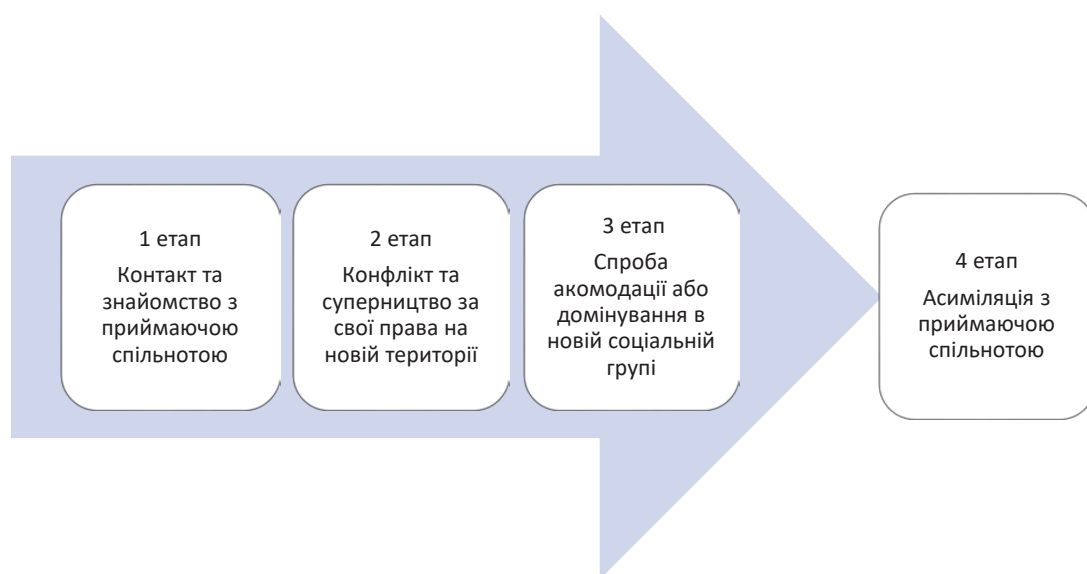

Рис. 1. Чотири етапи асиміляції мігрантів до іншокультурного середовища Роберта Парка, 1950 (Park, 1950, с. 138)

нування двох різних культурних груп на єдиній території (Park, 1950, с. 138).

В 1964 Мілтон Гордон (Milton Gordon) у своїй праці «Асиміляція в американському житті» розширює загальне тлумачення прямої асиміляції, розробляє аналітичні інструменти в соціологічному доробку асиміляційних досліджень та приходять до висновку, що в процесі входження мігрантів у міжкультурні стосунки з приймаючою спільнотою асиміляція їх культурних патернів, поведінкових кліше та побутових практик не може бути прямолінійною. Натомість якщо і може відбуватись повна асиміляція мігрантів з приймаючою спільнотою, то лише на певних структурних рівнях, кожен з яких необов'язково пов'язаний з іншими (Gordon, 1964, с. 70-71). В соціологічному дискурсі концепція Мілтона Гордона отримала назву «структурної асиміляції» та передбачає наявність семи структурних рівнів асиміляції мігрантів в процесі адаптації до іншокультурного середовища (Табл. 1).

Дослідник виокремлює сім рівнів структурної асиміляції:

- (1) Акультурація;
- (2) Структурна асиміляція;
- (3) Амальгамація;
- (4) Етнічна асиміляція ідентичності;

(5) Поведінкова асиміляція;

(6) Асиміляція ставлення до приймаючої спільноти;

(7) Громадська асиміляція.

М. Гордон стверджує, що акультурація, або «прийняття мігрантами культурних патернів приймаючого суспільства» може відбуватися автономно, без подальшого переходу мігрантом на інші рівні асиміляції. Мігрант може залишатись на цьому рівні нескінченно довго. Натомість каталізатором до успішного проходження всіх інших рівнів асиміляції є структурна асиміляція, яку М. Гордон називає «соціалізацією мігранта в соціальні структури приймаючого суспільства на рівні первинної групи». Згідно М. Гордона, «як тільки мігрант виходить на структурний рівень асиміляції, ним будуть автоматично досягнуті всі інші асиміляційні рівні». Це, зокрема, означає, що упередження та дискримінація між мігрантами та приймаючим суспільством знизяться, та навіть можуть зникнути за умов, що шлюбні стосунки між мігрантами та приймаючою спільнотою стануть загальним явищем (Gordon, 1964, с. 80-81; Williams, 1990, с. 699-702).

Етнічна асиміляція, як четвертий вимір асиміляційної схеми М. Гордона, набула особливого значення в дискусіях щодо нащадків

Таблиця 1

Схема семи рівнів структурної асиміляції Мілтона Гордона, 1964 (Gordon, 1964, с. 70-71)

Рівень асиміляції	Характерні риси для кожного рівня асиміляції
Культурна асиміляція / акультурація	Зміна культурних патернів та культурно-побутових практик на користь патернів приймаючої спільноти
Структурна асиміляція	Вступ до структур приймаючої спільноти на первинному груповому рівні
Міжшлюбна асиміляція / амальгамація	Міжшлюбні відносини між мігрантами та представниками приймаючої спільноти
Етнічна асиміляція ідентичності	Самоідентифікація мігранта з приймаючою спільнотою або її частиною
Поведінкова асиміляція	Прийняття поведінкових патернів приймаючої спільноти та відсутність упереджень щодо етнічних особливостей приймаючої спільноти
Асиміляція ставлення	Відсутність дискримінації з боку представників приймаючої спільноти
Громадська асиміляція	Відсутність конфліктів за владу між мігрантами та представниками приймаючої спільноти

мігрантів. М. Гордон визначив етнічну асиміляцію ідентичності як «відчуття приналежності та самоідентифікації з приймаючою спільнотою або її частиною». Науковець також зазначив, що етнічна самоідентифікація особистості не є недиференційованим поняттям, і розподіляв етнічну асиміляцію на «історичну асиміляцію», яка випливає з відчуття взаємозалежної спільної долі етнічної групи мігранта та етнічної групи приймаючої спільноти, яка, зазвичай, поширюється на цілу етнічну групу, а також «часткову етнічну асиміляцію», тобто відчуття спільності долі лише з певним сегментом приймаючої спільноти, найбільш соціально подібним до особистості мігранта (Gordon, 1964, с. 53).

Асиміляція на рівні поведінки згідно М. Гордона передбачає виявлення поваги та прийняття поведінкових патернів приймаючої спільноти, а також відсутність негативних упереджень щодо етнічних особливостей та поведінкових кліше приймаючого суспільства (Gordon, 1978, с. 169; Gordon, 1964, с. 70-71).

Асиміляція на рівні ставлення підкреслює досягнення рівня відсутності дискримінації по відношенню до певних етнічних груп мігрантів з боку місцевого населення.

Громадська асиміляція формується на відсутності конфліктів за владу між мігрантами та членами приймаючої спільноти. Така форма асиміляції існує за умови, що мігранти не висловлюють власних вимог щодо законодавчих змін в громадянському житті, пов'язаних з відмінностями ціннісних орієнтацій та культурних практик мігрантів та приймаючої спільноти. Цей рівень асиміляції передбачає слідування мігрантами місцевим законам та нормам (Gordon, 1978, с. 168; Williams, 1990, с. 699-702).

М. Гордон виділяє три різних кінцевих результати процесу асиміляції: англо-конформність, плавильний котел та плюралізм. Англо-конформність, якої так прагнули Р.Е. Парк і Е. Берджесс, являє собою спосіб, за якого мігранти до Сполучених Штатів змінюються, щоб стати схожими на англосаксонську більшість, тобто асимілюються. Навпаки, у плавильному котлі – як мігранти, так і місцеве населення змінюються, щоб пристосуватися один до одного заради створення нового національного утворення. У плюралістичному варіанті, який узгоджується з сучасним розумінням

поняття мультикультуралізму, мігранти певним чином пристосовуються до приймаючого суспільства, зберігаючи при цьому певні етнічні відмінності (Gordon, 1964, с. 170-171).

Кожна з запропонованих концепцій щодо результатів процесу адаптації мігрантів до іншокультурного середовища отримала подальший розвиток та зайняла вагоме місце в соціологічних дослідженнях адаптації мігрантів.

В 1997 році у своїй праці «Переосмислення теорії асиміляції в рамках Нової міграційної ери» американські соціологи Річард Альба та Віктор Ні (Richard Alba, Victor Nee) звернули увагу на те, що концепція прямої асиміляції не розділяє індивідуальний (мікро-) та груповий (мезо-) рівні адаптації та етнічних змін. Тим самим, вона не враховує ступінь взаємовпливу між груповим та індивідуальним рівнем впливу на вибір адаптаційної стратегії мігранта (Alba, 1997, с. 832).

На думку дослідників, певні інституції, включаючи ті, що підкріплені законом про громадянські права, відіграють важливу роль у виборі адаптаційної стратегії. Так інституційна складова етнічної спільноти безпосередньо може впливати на індивідуальні міграційні цілі та наміри щодо вибору адаптаційної стратегії мігранта. В питанні етнічної приналежності контекст спільноти може бути вирішальним для індивідуального рівня адаптації мігранта. У разі якщо на рівні спільноти можливість вираження етнічної приналежності не є розвиненими, то наміри мігранта зберегти свою етнічну приналежність можуть бути зведені нанівець. Збереження етнічних знаків та кодів, ймовірно там, де вираження етнічної приналежності буде мати можливість прояву (Alba, 1997, с. 832-833).

Дослідники Р. Альба та В. Ні підкреслюють, що теорія прямої асиміляції в цілому працює, однак, лише тоді, коли можна легко визначити один культурний «мейнстрім». Ситуація у постіндустріальних суспільствах (особливо тих, у яких відносно великі сектори економіки залучені до діяльності, що ґрунтується на високотехнологічних знаннях) демонструє соціальні зміни, в яких дедалі важче окреслити єдиний культурний «мейнстрім», особливо стосовно численних соціокультурних сфер життя (Brettell, 2008, с. 130).

Як наслідок, протягом багатьох років теорія асиміляції не використовувалася у соціологіч-

ній науці у зв'язку з її етноцентризмом та ідеологічною навантаженістю. На зміну їй прийшли концепції сегментної асиміляції, етнічно-расової стратифікації та мультикультуралізму.

Наприкінці 1980-х років в США виникає нова теорія адаптації мігрантів – **теорія сегментної адаптації**. На протигагу класичній теорії прямої асиміляції теорія сегментної асиміляції підкреслює, що мігранти та їхні нащадки, які відрізняються за своїм етнічно-расовим та класовим походженням, асимілюються з різними сегментами приймаючого суспільства, яке також сегментованим, що призводить до широкого спектру сценаріїв асиміляції батьків-мігрантів і дітей-мігрантів.

Найбільша увага цієї перспективи зосереджена на низхідній (неуспішній) тенденції асиміляції другого покоління. Починаючи з 1980-х – 1990-х років, емпіричні дослідження Александро Портеса (Alejandro Portes) і його колег в галузі адаптації мігрантів демонструють, що в другому поколінні мігрантів в США прослідковується тенденція до зниження рівня асиміляції. Науковці зазначають, що мігранти можуть асимілюватися не лише з місцевим населенням, але й із маргіналізованими групами корінних меншин, утворюючи таким чином частину нового «підкласу». Тобто мігранти та їхні наступні покоління асимілюються з різними сегментами суспільства (Portes, 2010, с. 74-75).

Концепція сегментної асиміляції А. Портеса складається з трьох компонентів:

а) визначення основних адаптаційних факторів (детермінант);

б) опис основних перешкод, з якими стикаються діти мігрантів;

в) передбачення наслідків, які очікуються від взаємодії цих сил. Адаптаційні фактори А. Портес концептуалізує як основні ресурси (або їх відсутність), які сім'ї мігрантів привносять у протистояння із зовнішніми викликами, з якими стикаються їхні діти.

Такими факторами є:

1) людський капітал, яким володіють батьки-мігранти;

2) соціальний контекст;

3) склад сім'ї мігрантів.

Згідно науковими переконаннями А. Портеса, операціоналізація поняття людського капіталу визначається формальною освітою і професійними навичками та перетворюється на

конкурентоспроможність на місцевому ринку праці за досягнення бажаних позицій в ієрархії статусу в приймаючому суспільстві. Проте трансформація цього потенціалу в реальність залежить від соціального контексту приймаючого середовища, до якого включені мігранти: сприйнятлива міграційна політика з боку органів влади; співчутливе або принаймні не вороже ставлення з боку місцевого населення; і існування тісних соціальних зв'язків між членами згуртованої етнічної спільноти мігрантів. І навпаки, обмежувальна міграційна політика, несприятливе ставлення з боку влади та громадськості, а також слабкі соціальні зв'язки в етнічній спільноті мігрантів заважають перетворенню людського капіталу у соціальний, культурний та економічний капітал, відповідний до вимог нового іншокультурного середовища, та ускладнюють процес адаптації мігрантів і їхніх дітей в цілому (Portes, 2009, с. 1098-1100).

Нарешті, відповідно до теорії А. Портеса, склад сім'ї мігрантів також виявляється дуже важливим фактором впливу на успішність адаптації другого покоління. Повноцінні сім'ї з двох батьків і дітей, а також великі сім'ї, де бабусі й дідусі та старші брати і сестри відіграють роль у підвищенні мотивації та посиленні контролю над підлітками, що сприяє висхідній (успішній) адаптації. І навпаки, розбиті сім'ї, де один із батьків бореться з суперечливими умовами приймаючого середовища, залишаючи дітей напризволяще, мають протилежний ефект (Portes, 2009, с. 1101). Дослідник окреслює латентні шляхи адаптації та ключові детермінанти сегментної асиміляції, згідно яких існує три варіанти «шляхів» адаптації (Рис. 2).

До перших двох відноситься висхідна сімейна адаптація та висхідна індивідуальна адаптація, засновані на людському капіталі та впливу сім'ї; до третьої відноситься низхідна адаптація, що призводить до бідності, безробіття та девіантного способу життя, що більш поширено серед нащадків бідних і погано прийнятих мігрантів, зокрема, тих, хто прибув нелегально (Portes, 2009, с. 1097-1103).

Серед бар'єрів, з якими стикаються мігранти і їх діти, соціологи виділяють наступні: расизм, подвійні ринки праці та існування альтернативного девіантного способу життя. Згідно

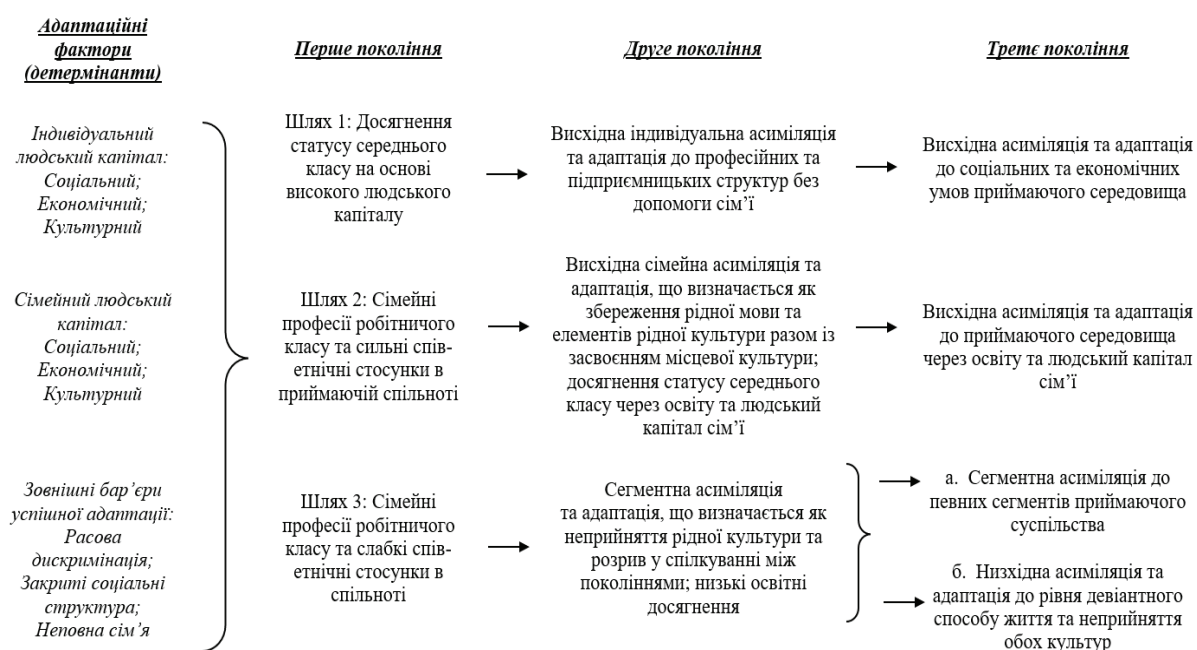

Рис. 2. Процес сегментної адаптації до приймаючого іншокультурного середовища за А. Портесом (Portes, 2009)

соціологічних досліджень, більшість сьогоднішнього другого покоління «небілих» формуються дітьми метисів, чорношкірих та азійських батьків, чиї фізичні особливості відрізняють їх від домінуючої білої американської більшості. Соціологи знають, що раса та расові особливості не мають значення всередині расової групи. Їх значення приписується їм лише у процесі соціальної взаємодії з іншими расами. Відтак у расово чутливому середовищі фізичним особливостям надається настільки велике значення, що воно впливає на життєві та адаптаційні стратегії мігрантів в приймаючому суспільстві (Massey, 1993, с. 434; Portes, 2009, с. 1078-1080).

В 1960-ті роки зростання мультикультуральних настроїв, що було пов'язане з боротьбою за права чорношкірого населення у США, призводить до розвитку **теорій культурного плюралізму (інакше – мультикультуралізму)**. Наприкінці 1980-х рр. спостерігається поворот міграційної політики багатьох західно-європейських країн у бік культурного плюралізму, згідно з яким, підтримка місцевих етнічних груп, їх мови та культури у межах країни є легітимною та обов'язковою (Rumbloom, 1994, с. 623-640; Spencer, 1994, с. 547-567).

На початок ХХ століття велика кількість країн світу стають плюралістичними, де етнічні

відмінності здебільшого пов'язані з соціальною нерівністю. Як зазначає один із провідних теоретиків мультикультуралізму, британський політолог індійського походження Бхікху Парех (Bhikhu Parekh): «культурна ідентичність міграційних груп («меншин») не повинна обмежуватися приватною сферою, в той час як мова, культура і релігія приймаючої спільноти («більшості») будуть користуватися державною монополією і розглядатись як єдина можлива норма. Через брак громадського визнання, етнічна дискримінація завдає шкоди самооцінці мігрантів і не сприяє заохоченню до їх участі в громадській сфері життя» (Parekh, 2006, с. 67).

Отже, Б. Парех стверджує, що теорія культурного плюралізму має три головні тези. Перша теза підкреслює, що люди вбудовані в культурно структурований світ, який надає їм систему щоденних значень. Хоча поняття індивіда не визначається лише культурою, кожен індивід «глибоко формується» саме під впливом своєї культури. Друга теза зауважує, що культури різних народів світу містять різне уявлення про те, що означає «хороше чи погане», «добро і зло», «пристойне і непристойне». Водночас кожна культура потребує мати в своєму полі зору іншу культуру з альтернативним баченням, що спонукає її представників до критичних роздумів і розширення горизонтів.

Нарешті, третя теза говорить про те, що культури не є монолітними, а навпаки, внутрішньо різноманітними, поліетнічними, мультикультурними де тривають дебати між різними ціннісними орієнтаціями, традиціями, культурно-побутовими практиками та новітніми трендами. Вирішальним завданням для мультикультурних суспільств у двадцять першому столітті, на думку Б. Пареха, є «необхідність знайти шляхи узгодження законних вимог єдності та різноманітності, досягнення соціокультурної єдності без культурної одноманітності та культивування у її громадян здорового почуття власної етнічної приналежності, та готовності поважати глибокі культурні відмінності представників інших культур та етносів (Parekh, 2006, с. 77-78).

Амартія Кумар Сен (Amartya Kumar Sen), індійський філософ та економіст, стверджує, що індивід бачить себе та інших належними до різноманітних видів ідентичності і не відчуває в цьому ніяких протиріч. Так, один і той самий індивід може бути громадянином Америки, карибського походження, мати африканських пращурів, бути християнином, лібералом, вегетаріанцем, істориком, шкільним учителем, письменником, екологічним активістом, джазовим музикантом і членом клубу шанувальників тенісу (Sen, 2006, с. 12).

За результатами моніторингових досліджень, проведених вітчизняними соціологами, кожна з соціальних груп, до яких одночасно належить індивід, надає йому відчуття приналежності до певного виду ідентичності з багатьох видів ідентичності (Панина, 2005, с. 44).

Відтак найнебезпечніше хибне соціальне уявлення, згідно Амартія Сена, стосується унікальної національної ідентичності, яка домінує над іншими ідентичностями національних менших, що часто призводить до соціальних конфліктів (Sen, 2006, с. 12).

Сучасні політичні дебати щодо міграційної політики держав стосуються питання, чи має сприяння та заохочення етнічного та культурного розмаїття бути офіційною державною політикою. У багатьох розвинених суспільствах лідери більшості етнічних меншин наголошують на шляху культурного плюралізму, де різні етнічні групи мають рівність соціального статусу, а до їхньої різноманітності суспільство має ставитись з повагою. Однак навіть в ХХІІ столітті

етнічні меншини все ще сприймаються етнічною більшістю як загроза їхнім робочим місцям, безпеці та національній ідентичності (Giddens, 2017, с. 123-124; Rattansi, 2011, с. 57).

Відмінності культурного плюралізму полягають у декількох положеннях. По-перше, національне діловодство, радіо, телебачення та навчальні заклади користуються мовою однієї (зазвичай найбільшої) етнічної групи. Культура та релігія цієї групи також є визначальною при виборі державних свят, гімну, герба та інших символів та атрибутів державності. При цьому етнічні меншини мають право приєднуватись або не приєднуватись до культурно-побутових практик більшості, наприкладі свят, а також дотримуватись своїх. По-друге, індивід сам визначає свою національну, етнічну та культурну ідентичність: його віросповідання, колір шкіри, походження, рідна мова тощо не мають значення для держави. Якщо хтось зараховує себе до тієї чи іншої соціальної групи, це є достатньою підставою для того, щоб його таким визнати. По-третє, етнічні меншини за культурного плюралізму мають широкі політичні права (Kymlicka, 1998, с. 143-157).

Метою адаптаційної стратегії мігрантів в рамках теорії мультикультуралізму є не асиміляція етнічних меншин з етнічною більшістю, та не створення етнічно гомогенного суспільства, а визнання співіснування етнічних та культурних відмінностей в межах однієї багатонаціональної держави, де всі етнічні групи, які проживають на її території, мають рівні юридичні права та соціальні можливості (Kymlicka, 1998, с. 143-157).

Принциповою особливістю культурного плюралізму є його неагресивність по відношенню до інших етносів, рас та культур. Так, стосовно етнічних меншин застосовується система правових норм різної юридичної сили (конституційних, міжнародних та державних актів), що спрямовані на усунення та недопущення будь-яких форм їх дискримінації у публічній чи приватній сферах життя. Етнічні групи, котрі включаються до публічного простору, мають власні політичні та медіа ресурси. Вони мають право на власну символіку, представництво у парламенті тощо. Від осіб, які бажають приєднатись до домінуючого суспільства, потрібне базове знання мови та історії цієї країни. При цьому етнічні меншини не повинні

йти на радикальні кроки змін віросповідання, ідентичності, тощо (Kumlicka, 1998, с. 155-157).

В 90-ті роки ХХ століття наукова спільнота доповнює та розширює ідеї культурного плюралізму в сучасних реаліях. У міграційних дослідженнях актуалізується і стає досить поширеним теоретичний підхід, який в науковому соціологічному дискурсі отримує назву **теорії транснаціоналізму** (Beck, 2015, с. 62-69).

Перші версії транснаціоналізму протиставлялись концепціям асиміляції, вказуючи на те, що жорстке зосередження уваги на динаміці міграційних процесів всередині країни-реципієнта заважає дослідникам вивчати сталі зв'язки між мігрантами та країнами еміграції (Basch, 1994, с. 10-15). Перспектива транснаціоналізму переосмислює сам феномен міграції та підкреслює відтворення транснаціональної спільноти. Замість того, щоб порівнювати відмінності між різними етнічними групами в приймаючих країнах, транснаціональна концепція стверджує, що процес міграції має транскордонний характер та впливає як на суспільство країни імміграції, так і на суспільство країни еміграції, яке не мігрує. Незалежно від того, чи повертаються мігранти періодично до країни свого походження, чи лише беруть дистанційну участь у житті своєї громади за допомогою грошових переказів та комунікацій, їхній досвід неможливо зрозуміти лише з точки зору адаптації до приймаючої країни імміграції. Сучасні версії транснаціоналізму в соціології відкидають дихотомічні категорії походження та призначення, емігранта та іммігранта, і навіть географічні простори країн-донорів та країн-реципієнтів, стверджуючи, що натомість по всьому світу виникла єдина спільнота – соціальне поле третього простору поза міжнародними кордонами (Пріс, 2002, с. 375).

За концепцією транснаціоналізму, мігранти розвивають транснаціональні практики, які міграційні теорії нездатні зафіксувати і пояснити, оскільки зорієнтовані на вивчення та вирішення локальних проблем мігрантів та суспільств в країнах-реципієнтах. В рамках транснаціонального підходу суспільства країни-реципієнта та країни-донора утворюють єдине поле дослідження, де мігрант перебуває водночас у стосунках з обома спільнотами. Це дає змогу долучати до аналізу не лише мігрантів, але й немігрантів, які залишаються в краї-

нах-донорах та залежать від різних форм економічних та соціокультурних зв'язків з мігрантами в країнах-реципієнтах (Ровенчак, 2015, с. 300).

Наприклад, люди, які живуть на островах Карибського басейну з високим рівнем еміграції, стають частиною «транснаціональної спільноти» островитян в Нью-Йорку завдяки транспортним, комунікаційним та технологічним формам транскордонних зв'язків, що поширюють норми культурного плюралізму (Levitt, 2007, с. 155).

В широкому розумінні, транснаціоналізм в соціології є формою транскордонних зв'язків, в яких беруть участь різні соціальні актори, здебільшого мігранти, міжнародні волонтери, працівники транс-національних корпорацій (ТНК), міжнародні агенції, громадські організації як в країнах еміграції, так і в країнах імміграції. Ці зв'язки існують у транскордонному позадержавному форматі, в якому самі держави та їх міграційні політики не завжди присутні.

Першим таким дослідженням транснаціональних зв'язків можна назвати п'ятитомну працю Вільяма Томаса і Флоріана Знанецького «Польський селянин в Європі та Америці» (1918–1920), в якій були проаналізовані міграційні ланцюги, які підтримували зв'язки між країною еміграції (Польщею) та країною імміграції (Сполученими Штатами). Сучасні німецькі соціологи Людгер Пріс (Ludger Pries) і Томас Файст (Thomas Faist) розглядають транснаціональні соціальні простори як такі, що ґрунтуються на основі взаємодії між географічним і соціальним просторами. Ці простори «структурують життєдіяльність соціальних акторів й існують поза соціальних контекстів національних держав» (Пріс, 2002, с. 375; Faist, 1997, с. 248).

Згідно українських соціологинь, Ольги Ровенчак та Вікторії Володько, мігранти як трансактори створюють нові форми соціальної взаємодії, у яких зв'язок між їхньою фізичною присутністю і соціальним простором змінений. Вони здатні соціально взаємодіяти з представниками різних суспільств без своєї фізичної присутності. Нова форма взаємодій між трансакторами дає змогу координувати соціальну діяльність у транснаціональних соціальних просторах (Ровенчак, 2015, с. 301). Так грошові перекази від мігрантів в країни свого походження в усьому світі більш ніж вдвічі пере-

вищують рівень прямої іноземної допомоги, яку отримують країни, що розвиваються, і, таким чином, фізично стимулюють економічний і соціокультурний розвиток країн еміграції (Brettell, 2008, с. 197).

Відповідно до твердження польської дослідниці міжнародної міграції Катаржини Гмай (Katarzyna Gmaj), транснаціональний підхід апелює до двох типів адаптаційних стратегій мігрантів: мультикультурної та транснаціональної. Перший тип мультикультурної адаптаційної стратегії стосується категорії мігрантів, що живуть подвійним життям: розмовляють двома мовами, мають житло у двох країнах, регулярно й активно підтримують різноманітні контакти у двох суспільствах та ідентифікують себе як члени обох суспільств з подвійним громадянством, якщо подвійне громадянство дозволяє законодавство обох країн. Для мультикультурної стратегії адаптації мігрантів характерним є високий рівень соціальної інклюзії у життя суспільств країни імміграції та країни еміграції, та мультинаціональна ідентичність мігрантів.

Транснаціональна адаптаційна стратегія стосується категорії мігрантів, котра не домагається включення себе у соціокультурну систему приймаючого суспільства з різних причин. Ця категорія мігрантів зацікавлена в пристосуванні до приймаючого суспільства лише на рівні певного соціального мінімуму, необхідного для функціонування в цьому соціумі, що пов'язано або з тимчасовим характером їхнього перебування за кордоном, або домінуючою орієнтацією на соціальні зв'язки з членами суспільства, що залишилося у країні їхнього походження, та сильною національною чи/та етнічною ідентичністю країни походження. Іноді навіть добре адаптований мігрант на рівні соціальної інклюзії до приймаючого суспільства, не має потреби чи бажання поділяти цінності приймаючої спільноти, оскільки вбачає їх не обов'язковими в транснаціональному просторі. Як результат, транснаціональний досвід мігранта може призвести до глибоких змін у системі цінностей мігранта, направлених на транснаціональну соціальну інклюзію до двох і більше соціумів, що підтверджує його приналежність до нового виду суспільства – транснаціональної спільноти (Gmaj, 2006, с. 45-46).

Емпіричні дослідження щодо прямої залежності адаптаційних стратегій мігрантів від

характеру етнічно-расової ієрархії в приймаючих суспільствах 1960–1970-х років дали поштовх для розвитку теорії **етнічно-расової стратифікації**.

Дотримуючись інституційних підходів, сучасний австрійський соціолог Макс Халлер (Max Haller) підкреслює, що історична етнічно-расова експлуатація, така як примусова праця, і, зокрема, найекстремальніша її форма, рабство, наклали тривалий відбиток на сприйняття суспільством етнічно-расових відмінностей. Це відбулося через створення експлуаторських соціальних і політичних інститутів, що прямо чи опосередковано впливало на внутрішню національну стратегію. У більшості країн рабство було пов'язане з дуже нерівним розподілом землі та природних ресурсів, а також централізованими авторитарними політичними системами. Пізніше ці фактори гальмували розвиток інститутів етнічної та расової рівності. Наслідком цього є те, що етнічна та расова нерівності залишаються надзвичайно високими в сучасних суспільствах до сьогодні (Haller, 2014, с. 3).

Загалом, теорія етнічно-расової стратифікації має два виміри: етнічний та расовий. Расові концепції адаптації мігрантів підкреслюють, що до певних мігрантських груп, як-от з Африки, Латинської Америки чи Азії, у багатьох випадках приймаючі суспільства країн імміграції ставляться швидше як до расових осередків, ніж як до етнічних груп. Такі концепції надають більшої ваги расовому фактору, який вважається блокуючим по відношенню до процесу адаптації мігрантів відмінної від приймаючого суспільства раси. Визнаючи, що і раса, і етнічна приналежність є соціальним конструктом, концепції расової стратифікації концептуалізують расу як більш жорсткий, глибше вбудований конструкт, ніж конструкт етнічної приналежності (Massey, 2012, с. 16; Perez, 2009, с. 25-26).

Для дослідників расової концепції ключове питання полягає в тому, чи вбачають групи мігрантів однієї раси соціокультурні, економічні та політичні можливості для свого існування в приймаючому суспільстві іншої раси такими ж, якими їх бачать для себе расові групи приймаючої країни? Чи вважають вони свою расу такою ж рівноцінною та рівноправною як раса приймаючого суспільства? Чи вони уявляють свої життєві ситуації іншої раси подібними до ситуацій своєї раси? Чи можуть мігранти

відмінної від приймаючої раси розраховувати та планувати такі ж життєві та адаптаційні стратегії, як і мігранти однієї раси з приймаючим суспільством? Яким собі уявляють життя білих меншин у приймаючому білому суспільстві небіли меншини, які піддаються дискримінації в країні імміграції? (Telles, 2008, с. 264).

У 1990-х роках американські соціологи Едвард Теллес і Вілма Ортіз (Edward Telles, Vilma Ortiz) провели унікальне дослідження міграційного досвіду адаптації мігрантів з Мексики в США між чотирма поколіннями мігрантів. Головне питання дослідження полягало в тому, чи посилюються чи розмиваються расові кордони між мексиканськими американцями та іншими групами, особливо домінуючими місцевими, з часом і міграцією з покоління в покоління (Telles, 2008, с. 3-4).

Дослідники ставили перед собою завдання проаналізувати рівень адаптації мексиканських американців до приймаючої спільноти за широким спектром показників: освіта, використання англійської та іспанської мов, соціально-економічний статус, змішані шлюби, сегрегація за місцем проживання, етнічна та расова ідентичність, політична активність.

На відміну від припущень про лінійний прогрес, що лежить в основі класичних перспектив асиміляції, автори виявили, що мексиканські мігранти бачать себе іншими: вони живуть у відокремлених районах, ідентифікують себе як не-американці, мають різні політичні погляди, так само як і їхні нащадки. Успіхи в сфері освіти досягають піку серед дітей другого покоління мігрантів, але знижуються у третьому та четвертому поколіннях – внуків і правнуків мігрантів. Аналогічно, економічний прогрес припиняється до другого покоління – освіта виступає єдиною змінною, яка послідовно пояснює різницю в соціально-економічному статусі мексиканських американців. Рівень бідності залишається високим для наступних поколінь. З іншого боку, докази успішної адаптації є вагомими за кількома іншими показниками, перш за все – мовою. Англійська мова починає превалювати серед мексиканських мігрантів другого покоління, а іспанська майже не використовується після четвертого. Незважаючи на невикористання іспанської мови, мексиканська етнічна та расова ідентифікація зберігається в четвертому поколінні, причому лівова частка

респондентів вважають себе мексиканськими американцями та латиноамериканцями, а не американцями – результат, який автори частково пов'язують із «досвідом расової дискримінації» (Telles, 2008, с. 265-266).

Автори визначають інституційні бар'єри основним джерелом неблагополуччя мігрантів з расовими відмінностями. Погане фінансування шкільних систем, де зосереджені діти іншої раси, каральна міграційна політика, та одночасно поширення дешевої мігрантської робочої сили в більшості штатів, і стійка дискримінація – відрізняє іншорасову траєкторію адаптації мігрантів від траєкторії мігрантів однієї раси (Telles, 2008, с. 265-270).

Отже, дослідники прийшли до висновку, що, по-перше, мігранти іншої раси бачать себе і вважають себе «іншими», відмінними від місцевої раси в своїх правах та можливостях, що прямо пропорційно впливає на рівень їхньої адаптації до іншорасового суспільства в порівнянні з їх рівнем адаптації до суспільства однієї раси; по-друге, за умови расової стратифікації, мігранти стикаються з достатньою кількістю структурних перешкод, що не лише уповільнює соціальну мобільність мігрантів, але і підвищує вірогідність блокування процесу соціальної мобільності та адаптації до іншорасового суспільства (Lee, 2010, с. 181-182; Telles, 2008, с. 265-270).

Другим теоретичним виміром етнічно-расової теорії адаптації мігрантів є вимір впливу етнічної приналежності на успішність адаптації мігрантів до приймаючого суспільства, що знайшов своє відображення в теорії етнічної стратифікації.

Слід зазначити, що за останні десятиліття такі слова, як етнічна група, етнічна ідентичність, етнічність, етнічні конфлікти та етнічні відмінності стали загальноживаними. Їх згадують не лише в академічному аналізі, а й у засобах масової інформації, радіо, телебачення, соціальних мережах. Фактично, останнім часом, етнічність стає однією з найпоширеніших категорій, які використовуються з метою сформулювати уявлення людини, про те, хто вона є і хто є інші, оцінити її досвід і характерну поведінку, зрозуміти її навколишній світ і навколишній світ інших. Хоча в деяких суспільствах одні етнічні категорії важливіші за інші, етнічність є одним із найбільш універ-

сальних та фундаментальних понять XXI століття. Це явище стає невід'ємною частиною державних структур сучасних країн, перетворюючи їх на об'єднання етнічних груп з різним ступенем культурної унікальності (Bashi, 1997, с. 670-672).

Дотримуючись традиції, встановленої Максом Вебером (Max Weber), в соціологічному дискурсі «етнічна приналежність» або «етнічність» визначається як «суб'єктивне відчуття приналежності, засноване на вірі в спільну культуру та спільне походження певних груп населення. Це переконання відноситься до культурно-побутових практик та ціннісних орієнтацій, які сприймаються як «типові» для певної спільноти, стосуються фенотипової подібності або віри в спільне історичне походження» (Weber, 1978, с. 385-386).

Дослідники впливу етнічної стратифікації на адаптацію мігрантів стверджують, що підкреслення етнічної приналежності зазвичай здійснюються мігрантами з метою збереження традиційних культурно-побутових практик та цінностей окремих етносів. Однак етнічна приналежність може відігравати як позитивну, так і негативну роль в процесі адаптації мігрантів до приймаючої іншокультурної спільноти, залежно від етнічних особливостей країни-реципієнта (Glazer, 1970, с. 289-290; Portes, 2009, с. 1079).

Згідно американського соціолога, першопрохідника соціологічних розвідок етнічної стратифікації, Дональда Л. Ноель (Donald L. Noel), етнічна стратифікація виникає за умов, коли етнічні групи країни-реципієнта характеризуються високим ступенем етноцентризму, конкуренції та диференційованої влади. Конкуренція на ринку праці забезпечує мотивацію до стратифікації; етноцентризм спрямовує диверсифікацію конкуренції за етнічною ознакою; а диференціація влади визначає, яка етнічна група має чи не має права приймати участь у політичному житті країни (Noel, 1968, с. 157).

Сучасний швейцарський соціолог Андреас Віммер (Andreas Wimmer) в своїй статті «Створюючи та руйнуючи етнічні кордони» пропонує багаторівневу концепцію процесу становлення етнічної стратифікації. Автор обґрунтовує висновок про те, що етнічна стратифікація є результатом багаторівневої боротьби між етнічними акторами, розташованими в різних

соціальних прошарках (стратах) суспільства. Згідно дослідника, три складові державного рівня визначають законодавче підґрунтя, становлення, укріплення та поширення етнічної стратифікації - інституційний порядок, націлений на збереження влади лише у представників певної етнічної групи, ієрархічний розподіл влади серед певних етнічних груп та наявність етнічно-забарвлених політичних партій (Wimmer, 2008, с. 970-971).

В своїй праці «Поза плавильним котлом», опублікованій на честь чергової хвилі міграції в США, Натан Глейзер та Патрік Мойніхан (Nathan Glazer, Partick Mohniyan) доходять висновку, що головним поштовхом для подальших теоретичних розвідок етнічної стратифікації став беззаперечний факт, що концепція «плавильного котла» на практиці виявилась хибною. «Плавильний котел» був широко прийнятою метафорою для процесів асиміляції, які передбачали злиття етнічних груп у загальний національний сплав, особливо в епоху процвітання після Другої світової війни, коли друге та третє покоління білих мігрантів досягли великих соціально-економічних успіхів та об'єднувались в етнічно-, расово- та релігійно-інтегровані спільноти. Однак способи життя різних поколінь мігрантів змінювались досить швидко, завдяки чому окремі етнічні спільноти почали дуже відрізнятися від їхніх предків (Glazer, 1970, с. 289-291).

Згідно Н. Глейзера і П. Мойнігана, етнічні ідентичності мігрантів зберігаються незважаючи на зміну поколінь, оскільки надають відчутних та відмінних характерних рис представникам своїх етнічних груп на соціальному, культурному, політичному та економічному рівнях. Індивід «пов'язаний» зі своєю етнічною групою також пов'язаний з її «соціальними зв'язками, мережами та інтересами».

В США східноєвропейські юдеї привнесли ряд характерних корисних ознак в дрібні галузі промисловості, як-от торгівля, крамарство, швейна сфера, ювелірна галузь, банківська справа, музичні заходи, тоді як південні італійці походили переважно з сільського господарства в економічно відсталому регіоні, що означало, що вони мали обмежений рівень освіти, але часто володіли навичками, які були цінними в будівництві. Етнічні особливості також були зумовлені процесами, які

почалися після прибуття етнічних груп і включали складну взаємодію між груповими етнічними характеристиками, такими як сімейні цінності та культурно-побутові практики. Як наслідок, кожна група набула нагромадження взаємопов'язаних економічних та соціальних рис, які склали особливий профіль мігрантів: «Коли говорять юдеї, то також мають на увазі дрібні крамарі, професіонали, високооплачувані кваліфіковані робітники швейної промисловості. Коли говорять італійці, то мають на увазі працівників сільського господарства та будівництва» (Glazer, 1970, с. 16-17).

Американський соціолог азіатського походження Віктор Ні (Victor Nee) зі своєю американською колегою Хіларі Холброу (Hilary Holbrow) припускають, що культурні рамки та соціальні ресурси, наявні в етнічній спільноті, є особливо цінними для сприяння мобільності та високим досягненням дітей мігрантів (Nee, 2013, с. 68-69).

Відповідно до відповідей, які отримали соціологині азіатського походження Дженіфер Лі (Jenifer Lee) та Мін Чжоу (Min Zhou) в ході інтерв'ю з китайськими, в'єтнамськими та мексиканськими мігрантами другого покоління у Лос-Анджелесі, азіатські мігранти та їхні діти, як правило, визначають успішність у середній школі та вступ до вищого навчального закладу як автоматичні середні очікування. Навпаки, мексиканські мігранти та їх діти часто вважають закінчення навіть лише середньої школи значним досягненням. Крім того, вони також виявляють, що подібні рамки підсилюються репутацією в мережах етнічних спільнот. Зокрема, у випадку азіатських груп, вони відзначають поширеність успішних моделей поведінки для наслідування та обміну інформацією про стратегії пошуку хороших шкіл та відвідування позашкільних навчальних курсів, щоб навіть діти азіатських батьків з відносно низьким рівнем освіти мали вищу освіту ніж їх батьки (Lee, 2014, с. 46-47).

Сучасна концепція етнічної стратифікації зосереджена на різних видах соціальних ресурсів у етнічній спільноті, які підтримують мобільність серед мігрантів, закріплюють стійкі формальні і неформальні зв'язки між мігрантами однієї етнічної групи, консоліднують спільний соціальний, культурний та економіч-

ний капітали, підтримують почуття солідарності та емоційної підтримки.

Американські соціологи в галузі етнічної стратифікації, Мері Вотерс та Філіпп Касініц (Mary Waters, Philip Kasinitz) наголошують на тому, що певна етнічна приналежність може перешкоджати успішній адаптації певних етнічних груп мігрантів. Тривалі етнічні конфлікти, етнічна дискримінація, епізодичні періоди «нативізму» (політичної позиції країн щодо зниження правового статусу конкретних етнічних груп, що призводить до того, що певні етнічні групи вважаються ворожими або чужими місцевому населенню), а також інституційні бар'єри на шляху до соціальної мобільності мігрантів продовжують формувати негативний контекст для адаптації мігрантів в приймаючому середовищі (Waters, 2013, с. 102-103).

Згідно американського дослідника Джеймса А. Банкса (James A. Banks), етнічна стратифікація передбачає поділ мігрантських груп в країні-реципієнті за етнічною ознакою. Цей тип стратифікації зазвичай має горизонтальний характер і пов'язаний з нерівним розподілом можливостей, привілеїв, переваг та матеріальних винагород між різними етнічними групами приймаючого суспільства (Banks, 2012, с. 836).

Основна ідея дослідника полягає в тому, що певні групи виключені або суворо обмежені в економічній і соціальній мобільності, тоді як інші мають більший доступ до ресурсів через ієрархічну структуру суспільства, засновану на приналежності до етнічної групи. Етнічну стратифікацію також можна розглядати як систему структурованої рівності чи нерівності, в якій індивіди отримують різні можливості та ресурси на основі приналежності до етнічної групи (Banks, 2012, с. 836-837).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, можемо зазначити, що головною особливістю теорій адаптації мігрантів є їх міжетнічний соціокультурний аспект. Побудова предметного поля вивчення адаптації мігрантів як «іншокультурного» в контексті декількох етносів та культур дає важливе розуміння механізмів та принципів адаптації мігрантів та відображається в чотирьох основних теоретичних перспективах: класичній теорії прямої асиміляції, теорії сегментної асиміляції, теорії культурного плюралізму або мультикультуралізму та теорії етнічно-расової стратифікації.

Теорія прямої асиміляції передбачає, що новоприбулі мігранти (група меншості) слідує поступовій адаптаційній конвергенції, тобто поступово стають все більш схожими за нормами, цінностями та поведінкою з приймаючою спільнотою (групою більшості). Згідно теорії прямої асиміляції, ті мігранти, які проживають найдовше у приймаючому середовищі, а також наступні покоління дітей мігрантів, виявлятимуть все більшу культурну схожість з більшістю приймаючого населення, ніж ті, які провели менше часу у приймаючій спільноті.

На протигагу класичній теорії асиміляції теорія сегментної асиміляції підкреслює, що мігранти та їхні нащадки, які відрізняються за своїм етнічно-расовим та класовим походженням, асимілюються з різними сегментами приймаючого суспільства, яке також сегментовано за етнічно-расовим та класовим походженням, що призводить до широкого спектру сценаріїв асиміляції батьків-мігрантів і дітей-мігрантів.

Теорія мультикультуралізму має три головні тези. По-перше, люди вбудовані в культурно структурований світ, який надає їм систему щоденних значень. І хоча поняття індивіда не визначається лише культурою, кожен індивід «глибоко формується» саме своєю культурою. По-друге, культури різних народів світу містять різне уявлення про те, що означає «хороше чи погане». Але кожна культура потребує мати в своєму полі зору іншу культуру з альтернативним баченням, що спонукає її представників до критичних роздумів і розширення горизонтів. Нарешті, культури не є монолітними, а навпаки, внутрішньо різноманітними, де тривають дебати між різними традиціями, практиками та новітніми трендами. Вирішальним завданням для полікультурних суспільств у двадцять першому столітті, згідно теоретиків мультикультуралізму, є необхідність зна-

йти шляхи узгодження законних вимог єдності та різноманітності, досягнення соціокультурної єдності без культурної одноманітності та культурування у її громадян як здорового почуття приналежності, так і готовності поважати глибокі культурні відмінності представників інших культур.

Головна теза теорії етнічно-расової стратифікації в рамках міграційних процесів стосується поділу іммігрантських груп за етнічною чи расовою ознакою, а також орієнтація міграційної політики країни-реципієнта на певні етнічні чи расові групи мігрантів. Етнічно-расова стратифікація пов'язана з розподілом можливостей, привілеїв, матеріальних винагород і влади між різними етнічними та расовими групами, та передбачає систему структурованої нерівності, в якій мігрантські спільноти отримують різні можливості та ресурси на основі приналежності до різних етнічних та расових груп, що безпосередньо впливає на процес їх адаптації до приймаючих умов існування.

Відтак, соціологічні теорії адаптації мігрантів зосереджені перш за все на процесах соціальних та культурних трансформацій, які відбуваються за умов вступу мігрантів у тривалий та безперервний контакт з відмінним від власного соціокультурним середовищем, що призводить до змін як на індивідуальному рівні щодо цінностей, поглядів, ідентичності та культурно-побутових практик мігранта, так і на груповому рівні щодо самоідентифікації та самовизначення мігрантської спільноти.

З аналізу існуючих теоретичних підходів щодо адаптації мігрантів в рамках соціології міжнародної міграції витікає перспектива подальших досліджень, направлених в першу чергу на об'єднання різноманітних теорій та рівнів аналізу адаптації мігрантів в залежності від локальних міграційних контекстів як самих мігрантів, так і приймаючих спільнот.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Паніна Н. В. Фактори національної ідентичності, толерантності, ксенофобії і антисемітизму в сучасній Україні. Київ. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2005. № 4. С. 26-45. URL: <http://stmm.in.ua/archive/rus/2005-4/2.pdf>.
2. Плющ В. Концептуалізація адаптаційних стратегій сучасних мігрантів з України в Ізраїлі. XIII Міжнародна науково-практична конференція "Theory and Practice of Science: Key Aspects". Scientific Collection InterConf. Рим. 2022. № 28 (137). С. 135-146. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2022.015>.
3. Пріс Л. Руйнування соціального і географічного простору. Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика. Хрестоматія з сучасної зарубіжної соціології регіонів. Укладачі: Кононов І. Ф. (науковий редактор), Бородачов В. П., Топольський Д. М. Луганськ: Альма-матер. Знання. 2002. С. 374.

4. Прибиткова І. М. Сучасні міграційні процеси: теоретико-методологічні аспекти досліджень. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1999. № 1. С. 161-172. URL: <http://stmm.in.ua/archive/rus/1999-1/14.pdf>.
5. Ровенчак О., Володько В. Міжнародна міграція: теорія і практика. Монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка. 2015. С. 412.
6. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ. Інститут соціології НАНУ. 2015. С. 420. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/stepanenko/stepanenko.pdf>.
7. Alba R., Nee V. Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration. *The International Migration Review*. Special Issue: Immigrant Adaptation and Native-Born Responses in the Making of Americans. 1997. Vol. 31. № 4. P. 826-874. DOI: <https://doi.org/10.2307/2547416>.
8. Banks J. A. Ethnic stratification and diversity. In *Encyclopedia of diversity in education*. SAGE Publications. 2012. Vol. 1. P. 836-838. Retrieved from: <https://dx.doi.org/10.4135/9781452218533.n265>.
9. Basch L. G., Schiller N.G., Szanton B. C. Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. Place of publication not identified: Gordon and Breach. 1994. P. 356.
10. Bashi V., McDaniel A. A Theory of Immigration And Racial Stratification. *Journal of Black Studies*. 1997. Vol. 27, № 5. P. 668-682. DOI: <https://doi.org/10.1177/002193479702700505>.
11. Beck U. What is globalization. Cambridge. Polity. Google Books. 2015. P. 192.
12. Brettell C., Hollifield J. F. Migration theory: Talking across disciplines. New York: Routledge. Google Books. 2008. P. 533.
13. Castles S., Miller M. J. The age of migration: International population movements in the modern world. New York: Guilford Press. Google Books. 2014. P. 402.
14. Faist T. From common questions to common concepts in International Migration, Immobility and Development. New York, 1997. P. 247-276.
15. Giddens A. Sociology. 8th edition. Cambridge: Polity. 2017. P. 1192.
16. Glazer N., Mohniyan D. P. Beyond the Melting Pot: The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City. Cambridge, MA: MIT Press. 1970. P. 360.
17. Gmaj K. Social and cultural aspects of transnational migration. Transnational migration dilemmas. Ed. by K. Iglicka in Center for International Relations. 2006. Vol. 2. P. 45-50.
18. Gordon M. M. Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins. New York: Oxford University Press. 1964. P. 288.
19. Gordon M. M. Human Nature, Class, and Ethnicity. New York: Oxford University Press. 1978. P. 302.
20. Haller M. Ethnic Stratification and Income Inequality Around the World. 2014. P. 34.
21. Kymlicka W. Introduction: An Emerging Consensus? Special Issue: Nationalism, Multiculturalism and Liberal Democracy, Ethical Theory and Moral Practice. 1998. № 1(2). P. 143-157.
22. Lee J., Bean F. D. The Diversity Paradox: Immigration and the Color Line in 21st Century America. New York: Russell Sage Foundation. 2010. P. 248.
23. Lee J., Zhou M. The Success Frame and Achievement Paradox: The Costs and Consequences for Asian Americans. *Race and Social Problems*. 2014. № 6. P. 38-55. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12552-014-9112-7>.
24. Levitt P., Jaworsky B. N. Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review of Sociology*. 2007. № 33. P. 129-156. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131816>.
25. Massey D.S. at al. Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*. 1993. № 19(3). P. 431-466.
26. Massey D. S., Pren K. Origins of the New Latino Underclass. *Race and Social Problems*. 2012. № 4. P. 15-17.
27. Nee V., Holbrow H. Why Asian Americans Are Becoming Mainstream. Los Angeles. Daedalus. 2013. P. 65-75.
28. Noel D. L. A Theory of the Origin of Ethnic Stratification. *Social Problems*. 1968. № 16. P. 157-172.
29. Parekh B. C. Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory. New York. Palgrave. 2006. P. 396.
30. Park R. E. Social Assimilation, *Encyclopedia of the Social Sciences*. Ed. E. Seligman and A. Johnson. New York: Macmillan. 1930.
31. Park R. E. Burgess E. Introduction to the Science of Sociology. 1921. Reprint. Chicago: University of Chicago Press. 1969.
32. Perez A.D. Hirschman C. The Changing Racial and Ethnic Composition of the US Population: Emerging American Identities. *Population and Development Review*. 2009. № 35(1). P. 1-51.
33. Portes A., Fernandez-Kelly P., William H. The Adaptation of the Immigrant Second Generation in America: A Theoretical Overview and Recent Evidence. *Journal of ethnic and migration studies*. 2009. P. 1077-1104.
34. Portes A., Zhou M. The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2010. P. 74-96.

35. Rattansi A. *Multiculturalism: A Very Short Introduction*. Oxford. Oxford University Press. 2011. P. 184.
36. Rumblo H. Swedish Multiculturalism in a Comparative European Perspective. *Sociological Forum. Special Issue: Multiculturalism and Diversity*. 1994. № 9(4). P. 623-640.
37. Scott W. A., Scott, R. *Adaptation of immigrants: Individual differences and determinants*. Pergamon Press. Google Books. 1989. P. 212.
38. Sen A. *Identity and Violence: The Illusion of Destiny*. London: Penguin Books. 2006. P. 191.
39. Spencer M. E. Multiculturalism, "Political Correctness," and the Politics of Identity. *Sociological Forum. Special Issue: Multiculturalism and Diversity*. 1994. № 9(4). P. 547-567.
40. Telles E. E., Ortiz V. *Generations of Exclusion: Racial Assimilation and Mexican Americans*. New York: Russell Sage Foundation. 2008. P. 416.
41. Waters M. C., Kasnitz P. Immigrants in New York: Reaping the Benefits of Continuous Immigration. *Daedalus*. 2013. № 142 (3). P. 92-106. DOI: https://doi.org/10.1162/DAED_a_00221.
42. Weber M. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Ed. by Roth G., Wittich C. Berkeley and Los Angeles: University of California Press. 1978. P. 1469.
43. Williams J. A., Ortega S.T. Dimensions of Ethnic Assimilation: An Empirical Appraisal of Gordon's Typology. *Social Science Quarterly. University of Texas Press*. 1990. Vol. 71. № 4. P. 697-710.
44. Wimmer A. The Making and Unmaking of Ethnic Boundaries: A Multilevel Process Theory. *American Journal of Sociology*. 2008. Vol. 113. № 4. P. 970-1022. DOI:10.1086/522803.

REFERENCES:

1. Panina N. (2005). Faktory natsional'noyi identychnosti, tolerantnosti, ksenofobiyi i antysemityzmu v suchasniy Ukraini. [Factors of national identity, tolerance, xenophobia and anti-Semitism in modern Ukraine]. Kyiv. *Sociology: theory, methods, marketing*. No. 4. P. 26-45. Retrieved from: <http://stmm.in.ua/archive/rus/2005-4/2.pdf>. [in Ukrainian]
2. Pliushch V. (2022). Kontseptual'nizatsiya adaptatsiynnykh stratehiy suchasnykh migrantiv z Ukrainy v Izrayili. [Conceptualization of contemporary migrants from Ukraine in Israel adaptation strategies]. XIII International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Science: Key Aspects». Scientific Collection InterConf. Italy. Rome. № 28 (137). P. 135-146. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2022.015>. [in Ukrainian]
3. Pris L. (2002). Ruynuvannya sotsial'noho i heorafichnoho prostoru. Hlobalizatsiya. Rehionalizatsiya. Rehional'na polityka. [Destruction of social and geographical space. Globalization. Regionalization. Regional policy]. Textbook of modern foreign sociology of regions. Editors: Kononov I.F. (scientific editor), Borodachev V.P., Topolskov D.M. Luhansk: Alma Mater. Znannia. P. 374. [in Ukrainian]
4. Prybytkova I. (1999). Suchasni mihratsiynni protsesy: teoretyko-metodolohichni aspekty doslidzhen. [Modern migration processes: theoretical and methodological aspects of research]. Kyiv. *Sociology: theory, methods, marketing*. № 1. P. 161-172. Retrieved from: <http://stmm.in.ua/archive/rus/1999-1/14.pdf>. [in Ukrainian]
5. Rovenchak O., Volodko V. (2015). Mizhnarodna mihratsiya: teoriya i praktyka. [International migration: theory and practice]. Monograph. Lviv: Ivan Franko Lviv National University. P. 412. [in Ukrainian]
6. Stepanenko V. (2015). Gromadyans'ke suspil'stvo: dyskursy i praktyky. [Civil society: discourses and practices]. Kyiv. Institute of Sociology of National Academy of Sciences of Ukraine. P. 420. Retrieved from: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/stepanenko/stepanenko.pdf>. [in Ukrainian]
7. Alba R., Nee V. (1997). Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration. *The International Migration Review. Special Issue: Immigrant Adaptation and Native-Born Responses in the Making of Americans*. Vol. 31. № 4. P. 826-874. DOI: <https://doi.org/10.2307/2547416>.
8. Banks J. A. (2012). Ethnic stratification and diversity. In *Encyclopedia of diversity in education*. SAGE Publications. Vol. 1. P. 836-838. Retrieved from: <https://dx.doi.org/10.4135/9781452218533.n265>.
9. Basch L. G., Schiller N.G., Szanton B. C. (1994). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Place of publication not identified: Gordon and Breach. P. 356.
10. Bashi V., McDaniel A. (1997). A Theory of Immigration And Racial Stratification. *Journal of Black Studies*. Vol. 27, № 5. P. 668-682. DOI: <https://doi.org/10.1177/002193479702700505>.
11. Beck U. (2015). *What is globalization*. Cambridge. Polity. Google Books. 2015. P. 192.
12. Brettell C., Hollifield J. F. (2008). *Migration theory: Talking across disciplines*. New York: Routledge. Google Books. P. 533.
13. Castles S., Miller M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world*. New York: Guilford Press. Google Books. P. 402.
14. Faist T. (1997). *From common questions to common concepts in International Migration, Immobility and Development*. New York. P. 247-276.
15. Giddens A. (2017). *Sociology*. 8th edition. Cambridge: Polity. P. 1192.

16. Glazer N., Mohniyan D. P. (1970). *Beyond the Melting Pot: The Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City*. Cambridge, MA: MIT Press. P. 360.
17. Gmaj K. (2006). Social and cultural aspects of transnational migration. *Transnational migration dilemmas*. Ed. by K. Iglicka in Center for International Relations. Vol. 2. P. 45-50.
18. Gordon M. M. (1964). *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*. New York: Oxford University Press. P. 288.
19. Gordon M. M. (1978). *Human Nature, Class, and Ethnicity*. New York: Oxford University Press. P. 302.
20. Haller M. (2014). *Ethnic Stratification and Income Inequality Around the World*. P. 34.
21. Kymlicka W. (1998). Introduction: An Emerging Consensus? Special Issue: Nationalism, Multiculturalism and Liberal Democracy, *Ethical Theory and Moral Practice*. № 1(2). P. 143-157.
22. Lee J., Bean F. D. (2010). *The Diversity Paradox: Immigration and the Color Line in 21st Century America*. New York: Russell Sage Foundation. P. 248.
23. Lee J., Zhou M. (2014). The Success Frame and Achievement Paradox: The Costs and Consequences for Asian Americans. *Race and Social Problems*. № 6. P. 38-55. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12552-014-9112-7>.
24. Levitt P., Jaworsky B. N. (2007). Transnational migration studies: Past developments and future trends. *Annual Review of Sociology*. № 33. P. 129-156. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131816>.
25. Massey D.S. et al. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*. № 19(3). P. 431-466.
26. Massey D. S., Pren K. (2012). Origins of the New Latino Underclass. *Race and Social Problems*. № 4. P. 15-17.
27. Nee V., Holbrow H. (2013). *Why Asian Americans Are Becoming Mainstream*. Los Angeles. Daedalus. P. 65-75.
28. Noel D. L. (1968). A Theory of the Origin of Ethnic Stratification. *Social Problems*. № 16. P. 157-172.
29. Parekh B. C. (2006). *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. New York. Palgrave. P. 396.
30. Park R. E. (1930). Social Assimilation, *Encyclopedia of the Social Sciences*. Ed. E. Seligman and A. Johnson. New York: Macmillan.
31. Park R. E. Burgess E. (1969). *Introduction to the Science of Sociology*. 1921. Reprint. Chicago: University of Chicago Press, 1969.
32. Perez A.D. Hirschman C. (2009). The Changing Racial and Ethnic Composition of the US Population: Emerging American Identities. *Population and Development Review*. № 35(1). P. 1-51.
33. Portes A., Fernandez-Kelly P., William H. (2009). The Adaptation of the Immigrant Second Generation in America: A Theoretical Overview and Recent Evidence. *Journal of ethnic and migration studies*. P. 1077-1104.
34. Portes A., Zhou M. (2010). The New Second Generation: Segmented Assimilation and Its Variants. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. P. 74-96.
35. Rattansi A. (2011). *Multiculturalism: A Very Short Introduction*. Oxford. Oxford University Press. P. 184.
36. Rumbloom H. (1994). Swedish Multiculturalism in a Comparative European Perspective. *Sociological Forum. Special Issue: Multiculturalism and Diversity*. № 9(4). P. 623-640.
37. Scott W. A., Scott, R. (1989). *Adaptation of immigrants: Individual differences and determinants*. Pergamon Press. Google Books. P. 212.
38. Sen A. (2006). *Identity and Violence: The Illusion of Destiny*. London: Penguin Books. P. 191.
39. Spencer M. E. (1994). Multiculturalism, "Political Correctness," and the Politics of Identity. *Sociological Forum. Special Issue: Multiculturalism and Diversity*. № 9(4). P. 547-567.
40. Telles E. E., Ortiz V. (2008). *Generations of Exclusion: Racial Assimilation and Mexican Americans*. New York: Russell Sage Foundation. P. 416.
41. Waters M. C., Kasinitz P. (2013). Immigrants in New York: Reaping the Benefits of Continuous Immigration. *Daedalus*. № 142 (3). P. 92-106. DOI: https://doi.org/10.1162/DAED_a_00221.
42. Weber M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Ed. by Roth G., Wittich C. Berkeley and Los Angeles: University of California Press. P. 1469.
43. Williams J.A., Ortega S.T. (1990). Dimensions of Ethnic Assimilation: An Empirical Appraisal of Gordon's Typology. *Social Science Quarterly. University of Texas Press*. Vol. 71. № 4. P. 697-710.
44. Wimmer A. (2008). The Making and Unmaking of Ethnic Boundaries: A Multilevel Process Theory. *American Journal of Sociology*. Vol. 113. № 4. P. 970-1022. DOI:10.1086/522803.